

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİZAH BASINI VE İÇERİKLERİNDEN SEÇİLMİŞ ÖRNEKLER

Salih SEYHAN*

ÖZET

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz 1908 tarihi, Türk Siyasî Tarihi, Türk Edebiyat Tarihi, Türk Hukuk Tarihi gibi alanlar için olduğu kadar Türk Basın Tarihi için de çok önemlidir. Türk basını bu tarihte yeni bir döneme girmiş ve kendisini sınırlayan bağlardan kurtulmuştur; gazeteler ilk defa sansür heyetinin denetiminden geçmeden basılmıştır. Bu özgürlük ortamında çok sayıda gazete ve dergi basın hayatına katılmış, yeni gazete ve dergilerin arasında mizah dergileri de yerini almıştır. Bu bakımdan 24 Temmuz 1908 tarihi Türk mizah basını için çok daha büyük bir anlam ifade etmektedir. Zira bugün sahip olduğumuz bilgilere göre, II. Abdülhamit'in tahta çıkışından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen 30 yıldan uzun dönemde beş altı tane gazete yayınlanmış olmasına rağmen hiç bir mizah gazetesi veya dergisinin yayınına müsadde edilmemiştir. Daha sonra basın bayramı olarak da ilan edilen bu tarih, aslında daha çok mizah yayıncılığının bayramıdır.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden, basın patlaması olarak da tanımlanan günlerde ve sonrasında yayın hayatına başlayan mizah gazetelerinden Boşboğaz ile Güllabi, Püsküllü Belâ ve Kahya Kadın isimli mizah dergileri incelenecektir. İnceleme yapılırken künyelerindeki bilgilerden hareketle öncelikle tanıtımları yapılacak; devamında da içerik analizi yöntemiyle işlenen konular belirlenecektir. Ayrıca karikatürlerin ve haberlerin/yazıların mesajlarının anlaşılması için söylem analizi de yapılacaktır. Mizah dergilerinin Meşrutiyet'in ilanına bakışı ve dönemin sosyal ve siyasî konularını ele alış biçimi, bu çalışmanın hedefini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mizah Basını, II. Meşrutiyet ve Basın, Basın Tarihi, Mizah Dergileri, Osmanlı'da mizah, Boşboğaz ve Güllabi

HUMOR PRESS OF THE II. CONSTITUTIONAL ERA AND SELECTED SAMPLES

ABSTRACT

July 24, 1908, when Second Constitution was declared is an important date for the history of Turkish Press as well as the history of Turkish Politics, Turkish Literature History and the history of Turkish Law. The Turkish press has entered a new era on that date, got rid of

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi. E-mail: salihseyhan34@gmail.com

the bonds which were limiting the media and the newspapers were printed without the supervision of censorship board for the first time. By this freedom, numerous newspapers and magazines joined to press and also humor magazines has taken place in that area. In this regard, the date July 24, 1908 represents a greater sense for Turkish humor media. According to the information we have today, about a 30 year period from the II. Abdulhamids' ascending to the throne until the declaration of the II. Constitutional Monarchy although five or six newspapers were published but none of the newspapers or magazines of humor was allow to be published. This date has been declared as a press feast; in fact it is a lot more the feast of humor publishing.

In this study, the humor newspapers named Boşboğaz ile Güllabi, Püsküllü Belâ, Lala, Malum and Kahya Kadın will be analyzed which were published after the period called press explosion consecutively the declaration of II. Constitutional Monarchy. During the analysis, firstly they will be presented by the information in the samples and later the topics covered will be determined by the content analysis method. In addition, discourse analysis will be done for understanding the messages of the cartoons, news and articles. The overview of humor magazines to the declaration of Constitution and the way of its treatment to social and political issues of that period are the goals of this study.

Key Words: Humor Press, II. Constitution and the Press, Press History, Humor Magazines, Humor in Ottoman, Boşboğaz ile Güllabi

Giriş

Saltanatı süresince bürokrasiyi, basını ve orduyu sıkı bir kontrol altında tutarak siyasileşmelerine izin vermemiş olan sultan II. Abdülhamid, ideoloji üretebilecek merkezleri baskı altına almak amacıyla “yönetim cihazının sinir uçları”nı Yıldız Sarayı’na bağlayan ve kendisinin merkezde olduğu bir yönetim anlayışı sergilemiştir. Fakat tüm bu gelişmelere rağmen aydınlar, öncelikli olarak askeri okullarda başlayan ve Avrupa menşeli Jöntürk akımının etkisi altına girmiş, sonrasında ise bu akım Rumeli’nde eşkiya takibiyle görevli özel birlikler içerisindeki genç zabıtlar arasında teşkilatlanma şansı yakalamıştır. Söz konusu bu birliklerin baskıları sonucu, çok geçmeden II. Abdülhamit Meşrutiyet’i ilan etmek zorunda kalmıştır (Alkan, 2008: 24). Bu baskıların oluşturulmasında, İttihat ve Terakki’nin yurdun her köşesindeki teşkilatlandığını ve kamuoyu oluşturmak için basını çok iyi kullandığını da hatırlamak gerekir.

Hemen hemen bütün gazetelerde yer alan II. Abdülhamit’in Kanun-i Esasi’yi yeniden yürürlüğe koyduğunu ifade eden haberleri okuyanlar, bunu bir başkasına teyit ettirme ihtiyacı duymuştur. Bu anlamda bu ilanın tam olarak o gün beklenen bir olay olmadığı ve bir çok kişiyi şaşırttığı söylenebilir. Kurşun’un da ifade ettiği gibi, Asker ve aydınlar arasında II. Meşrutiyet’in yeniden ilanı, sürekli tartışılan bir ideal olsa da bu Osmanlı’yı oluşturan bütün unsurların beklentisi değildi (Kurşun, 2009: 3). Toplum açısından çok büyük bir anlam ifade etmese de, “1908 Devrimi”, ilk defa açık ve özgür parti hayatını başlatarak, vatan, hürriyet, terakki, ittihat gibi kavramların bu siyasal parti hayatı ile yeniden şekillenmesine yaramıştır (Berkes, 2002: 405). Dönemin gazetelerine yansıyan, Meşrutiyet’in ilanı sonrası sokak manzaraları, gerçekten de Meşrutiyet’in ne işe yarayacağı konusunda herkesin farklı düşüncelere sahip olduğunu ve herkesin büyük bir şaşkınlık içinde olduğunu gösteriyordu.

Turkish Studies

24 Temmuz'dan itibaren basın üzerinde uygulanmakta olan sansür kaldırılmış, yasakların kalkmasıyla birlikte basın hayatında aşırı bir serbestlik ortaya çıkmıştır. Bu serbestlik hem yayımlanan gazete ve mecmuaların sayısında artışa yol açmış, hem de gazetecilerin hiç bir sınır tanımayan yazılar yazabilmesine imkan tanımıştır. 24 Temmuz 1908 sonrası İstanbul'da 52 olan gazete sayısının 377'ye, tüm ülkede ise 120'den 730'a çıkması, bu durumun açık bir göstergesidir (Koloğlu, 2005: 20-21). Ancak o dönemde çıkan gazetelerin kalitesi tartışmalıdır. Zaten bir çoğu kısa bir süre sonra kapanmak zorunda kalmışlardır.

Özellikle mizah gazetelerinin sayısında büyük artışın görüldüğü bu dönemde, kişisel düşüncelerini ve davranışlarını basın yoluyla ifade etmek arzusunda olan kişilerin üç beş kuruş para ile gazete çıkarmaya kalkmaları bu artışın en önemli sebeplerindendir (Koloğlu, 2005: 67; 2007: 196). II. Meşrutiyetin ilk günlerinde çıkan gazetelerin ortak özellikleri, anayasa, özgürlük, eşitlik ve meşrutiyet gibi kavramları öven ateşli yazılar yayımlamak olmuştur (İnuğur, 2002: 304). Safların henüz tam netleşmediği bu günlerde, hemen herkes İTC taraftarıdır. Fakat günler geçtikçe halk ve aydınlar İTC'nin elinde sihirli bir değnek olmadığını anlamaya başlamış ve İTC içindeki farklı görüşlerin canlanmasıyla bol fırcalı bir dönemin kapısı aralanmıştır.

Ülkede yoğun bir şekilde siyasal gruplaşmalar başlamış ve bu gruplaşmadan basın da nasibini almıştır. Siyasal çalkantılar içerisinde çeşitli görüşler basına yansımış, bu yansımanın sonucunda çok şiddetli mücadeleler veren gruplar ortaya çıkmıştır. İktidar karşısında bir güç olarak beliren bu guruplar, yayın organları aracılığıyla sosyal hayatı etkilemiş ve ciddi bir kamuoyu oluşmasını sağlamıştır (İnuğur, 2002: 310-312).

Dönemin siyasi hayatının kontrolü tamamen İttihat Terakki Cemiyeti'nin elinde olduğunu düşünülse de, İTC'nin içinde çok farklı düşüncede olan grupların varlığı da bilinen bir gerçektir. Meşrutiyet'i ilan ettirmek ortak amacı etrafında birleşen ve farklılıklarının üstünü bir süreliğine örten gruplar, maksat hasıl olunca yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladılar. Bu gruplar hakkında detaylı bir bilgi vermek çalışmanın sınırlarını aşacağından burada sadece isimleri zikredilecektir. Sayıları çok fazla olan İTC muhalifi bu fırcalar içinde öne çıkanlar olarak şunları sayabiliriz: Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Ahrar Fırkası, Fedakaran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Halaskar-ı Zabitan Grubu ve Milli Meşrutiyet Fırkası. Ayhan'ın da belirttiği gibi, bütün bu fırkaların kendilerini destekleyen bir veya bir kaç yayın organları vardı. Fakat özellikle 31 Mart hadisesinden sonra İTC, cemiyetler kanununda değişiklikler yaparak muhalefete göz açtırmamış, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayına karıştığı düşünülen 10 kişi idam edilmiş ve 200'e yakın kişi de sürgüne gönderilmiştir (Ayhan, 2010: 50-51).

II. Meşrutiyet'in ilanı, basına büyük serbestlik getirmesine karşılık, bu süreç gazetecilikle hiç ilgisi olmayan kişilerin de gazete çıkarmalarına zemin hazırlamıştır. Büyük bir çoğunluğunun gazetecilik üzerine deneyim sahibi olmadığı bu kişilerin sadece kişisel düşüncelerini ifade etmek için gelişigüzel yayın yapmaya kalkmaları, basın alanında tam bir kargaşaya yol açmıştır. Bu durumun etkisiyle basın hayatına tam bir anarşi ortamı hakim olmuştur (İnuğur, 2002: 307). Gazete çıkaranların, zengin olmak, makam mevki elde etmek, kendini rahatça ifade edebilmek, güç sahibi olmak ve vatan millet sevgisi gibi çok farklı gayelerle bu işe soyunduklarını göz önüne aldığımızda bu anarşi daha iyi anlaşılabilir. Diğer yandan yeni çıkan gazeteler, hem uzun süre hayatta kalabilmek hem de istediklerini elde edebilmek için en güçlü olanın yanında yer almak istemişlerdir.

Dönemin en güçlü aktörü durumundaki İttihat ve Terakki Fırkası belki de bu yüzden dönemin gazetelerinin birçoğu tarafından desteklenmiştir . Tasvir-i Efkâr , Tercüman-ı Hakikat gazeteleri bağımsız fakat Fırka'nın destekçisi durumundadırlar . İstiklâl, Hak, Hâdisat, Vakit gibi gazeteler ise Fırka'ya eğilimlidirler . Yeni dönemin yeniliklerinden olan Kalem ve Karagöz gibi

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013*

mizah gazeteleri de İttihat ve Terakki'yi desteklemiştir . Haftalık Şura-yı Ümmet ile Türkçülere ait yayın organlarından Türk Yurdu , Yeni Mecmua, İslâm Mecmuası da Fırka'yı desteklemektedirler . Muhalefet bunların yanı sıra Sabah'ı da cemiyet yanlısı gazeteler arasında görmektedir ve Zat -ı Şâhâne'ye Tanin ile birlikte yalnız bu gazetenin okutulmasından şikayet etmektedir . Ayrıca, Fırkanın mücadelesini destekleyen Bomba , Süngü, Silah gibi gazeteleri anmak gerekecektir. (Savaş, 1998: 21).

Herkesin hülyalarını süsleyen hürriyet dönemi uzun sürmemiş; 28 Nisan 1909'da II. Abdülhamid'in tahttan indirilip yerine V. Mehmed Reşad'ın padişah ilan edilmesiyle bu dönem sona ermiştir. O günlerde dilden dile gezen "hürriyet" kelimesi, önce dileyenin her istediğini yapabileceği geniş bir yorumla karşılanmış, ancak daha sonra kanuni düzenlemeye gidilmiştir. İTC, önceleri iktidarda bulunmamasına rağmen çeşitli baskı ve etkileme çabalarıyla hem siyasi hayata, hem de basın rejimine yeni bir şekil vermeyi başarmıştır. İktidarı tek başına kontrol edecek derecede kendini güçlü hissettiği andan itibaren de eskisini mumla aratan sertlikte bir sansür uygulamasını başlatmıştır. Örfi idareye eklenen hükümet tedbirleri ile basın, toplanma, dernek kurma ve fikir hürriyetleri kısıtlanmış, yayınlar azalmış, siyasi partilere yaşama şansı tanınmamış ve daha ilk yılında Meşrutiyet'in dayanması gereken temel hürriyetler, asla gelişemeyecekleri bir ortama itilmişlerdir (Alkan, 2008: 25 Temmuz). Bu kısıtlamalar sonucunda 300'ün üzerine çıkan gazete sayısı bir yıl sonra 130'a, 1912 yılında ise 45'e düşmüştür (İnuğur, 2002: 313-314).

II. Meşrutiyet'in ilanını takip eden günlerde çıkarılan 300'ün üzerindeki gazete ve dergilerin bir kısmı mizahî içerikleri ile öne çıkmıştır. Mizahın gücünü kullanan gazete ve dergiler, siyasi ve toplumsal sorunları mercek altına almışlar; çok çeşitli konularda karikatür, haber ve yorumlar yayınlamışlardır. II. Meşrutiyet dönemi mizah basınına temsilen Boşboğaz ile Güllabi, Püsküllü Belâ ve Kâhya Kadın isimli dergiler üzerine yapılacak bir inceleme hem dönemi anlamak, hem de mizah basınına ilk örnekleri olan, Diyojen, Çingiraklı Tatar, Hayal, Kahkaha ve Çaylak gibi yayınları değerlendirme ve tanıma bakımından yararlı olacaktır. İncelenecek dergilerin künyelerindeki bilgilerden hareketle öncelikle tanıtımları yapılacak; devamında da içerik analizi yöntemiyle işlenen konular belirlenecektir. Ayrıca karikatürlerin ve haberlerin/yazıların mesajlarının anlaşılması için söylem analizi de yapılacaktır.

I. II. Meşrutiyet Döneminde Mizah Basını

Tanzimat'la birlikte basının kurumsal yapı ve yaygınlık kazanmasında sözlü kültür ve edebiyat birikimi önemli bir kaynak olmuştur ; zira, Tanzimat dönemine kadar Türk mizahı fıkra gibi sözlü ürünlerle temsil edilmiştir . Basının yaygınlaşmasıyla birlikte kendine yaşam alanı bulan yazılı mizah , Türk basınına en erken gelişen alanlarından biri olmuştur; böylece mizah edebiyatının ve mizah kültürünün genişlemesine de sağlamıştır (Apaydın, 2007: 323).

Öngören'in tespitlerine göre, Osmanlı mizahı bu dönemde üç temel özellikle tanımlanmıştır: durgun ve değişmez yapısı ; avam ve havas temelinden kaynaklanan çifte kültürlülük esasına dayanması ve irticalen sergilenmesi (Eker'den akt: Yazıcı, 2011: 1299). Osmanlı mizahı içinde önemli bir hattı tutan geleneksel tiyatronun da (Karagöz ve Ortaoyun) güldürü ekseninde gelişmesi , mizah kültürümüzün köklü geçmişi ve eğilimi bakımından dikkate değerdir. Geleneksel tiyatro , birey ve toplum arasında denge ve uyum yaratmayı amaçlayan bir halk tiyatrosudur . Oysa Tanzimat'la başlayan dönemdeki mizah daha farklı kaygılardan beslenmiş ve bu mizah halk güldürüsünün hayatı sevinçle destekleyen özünden gelişerek eleştiriyi düzeltmeye , taşlamayla yargılamaya , özeleştiriyi aydınlanmaya ve kültürleşmeye yönelmiştir (Sokulu'dan akt. Yazıcı, 2011: 1300).

Osmanlı mizahı uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte yazılı mizah, basının ortaya çıkışında olduğu gibi, 19. yüzyılda başlamıştır. Osmanlı ülkesinde ilk mizah dergisi , Hovsep Vartan

Paşa tarafından Boşboğa z Bir Adem adıyla Ermeni harfleriyle Türkçe olarak İstanbul'da 1852 yılında yayımlanmıştır (Çeviker'den akt: Yazıcı, 2011:1301). Türk basınında ilk süreli mizah yayımı ise bir gazete ilavesidir : 1868 yılında Ali Reşat ve Filip Efendi tarafından kurulan Terakkî Gazetesi'nin, 1869 yılında haftanın iki günü verdiği ilavelerin biri mizah, diğeri ise kadınlara yöneliktir . Yine Terakkî Gazetesi tarafından yayımlanan ikinci mizah ilavesi de haftanın iki günü yayınlanan Letaif-i Âsar'dır. Türk basınının bu ilk süreli mizah yayınları 1872 yılına kadar kesintili olarak devam etmiştir . İçinde karikatürün de olduğu bu yayınlar Türk yazılı mizahının öncüleri olmakla birlikte dönem içindeki dergilerin de prototipini oluşturmuştur .

Hovsep Vartan Paşa'nın çıkardığı Boşboğaz Bir Adem dergisini ve gazete ilavesi olarak çıkan yayını saymazsak, Osmanlı Devletinde ilk mizah gazetesi 1870 yılı sonlarında yayın hayatına giren ve Teodor Kasap tarafından çıkartılan Diyojen'dir . Gazete ilk önce Ermenice , Rumca ve Fransızca olarak yayımlanmış , daha sonra Türkçe olarak çıkmıştır . Diyojen gazetesini takiben , süreli mizah yayınları devam etmiştir . Tanzimat dönemindeki diğer mizah yayınları şöyle sıralanabilir: Asır gazetesi tarafından verilen mizah ilavesi (1870), Teodor Kasap tarafından çıkarılan Hayal (1871), Çingiraklı Tatar (1872), Zaharya Beykozluyan tarafından çıkarılan Latife (1871), Antuvan Efendi'nin çıkardığı Kamer , Medeniyet gazetesinin ilavesi Şariveri Medeniyet (1873), Mihaliki Efendi'nin çıkardığı Şafak (1874), Basiretçi Ali Efendi'nin çıkardığı Kahkaha (1874), Tefvik Bey'in çıkardığı Geveze (1875), Meddah (1875), Mehmet Tefvik Bey tarafından çıkarılan Çaylak (1876) bunlara örnek olarak gösterilebilir (Varlık'tan akt. Yazıcı, 2011: 1301).

Tüm bu bilgilerden hareketle denilebilir ki, 1870-1876 yılları arası yazılı mizahın ortaya çıktığı bir süreçtir. Mevcut bilgilere göre , 1870-77 arası 20 Osmanlıca mizah dergisi yayınlanmış ancak 8 Mayıs 1877'de Heyet -i Mebusan mizah dergilerine yasak koymuştur . Bu dergiler içerik olarak önceleri yalnızca eğlence amacı taşımakla birlikte zamanla mizahi kimliklerini bulmaya başlamış yayınlar olarak siyasi ve toplumsal hayatın işlenmesine ve eleştirel bir tutumla ele alınmasına zemin hazırlamıştır (Yazıcı, 2011: 1299-1313). Ancak belirtmek gerekir ki, bu mizah dergilerinin bir kısmında ciddi gazetelerde görülebilecek yazılar da yayınlanmıştır. Hatta bazı mizah dergileri sayfalarının üçte birini ciddi yazılara ayırmış, mizahla ciddiyeti bir arada sunmaya çalışmıştır.

Yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Jön Türk hareketi ile mizah ve karikatür artık sürgün dönemine girmiştir . Jön Türk hareketi, mizah basınıni özellikle de karikatürü güçlü bir silah olarak görmüş ve bunu ustaca kullanmıştır.

Yurtdışında sürgünde olan muhalif karikatürcüler , buralarda örgütlenen İttihat ve Terakki'nin politikalarına da destek vermişler ve Abdülhamid aleyhine çıkan onlarca gazete ve dergide aktif olarak görev almışlardır . Bu yayınların en önemlileri Dolap (Falkestone, 1900), Hayal (Londra, 1895), Beberuhi (Cenevre, 1898), Pinti (Kahire, 1889) ve Tokmak (Cenevre, 1901) dergileridir . Bu dönemde karikatürün mesaj niteliği iyice belirginleşmiştir . Örneğin, Jön Türk mizahının özü , Tokmak Dergisi'nin çıkış yazısında şöyle dile getirilmektedir : “Tokmak'tan bir alay dili, bir mizah dili beklemek boş bir bekleyiştir . Onun dilini saygıdeğer bir edebiyatçının 'hüngür hüngür gülmek' deyiimi pek açık bir biçimde açıklar .” (Arık, 1998: 14-15).

Önceleri Jön Türklerin, daha sonra ise İttihat ve Terakki'nin kontrolündeki gazete ve dergiler, II. Abdülhamit'i kıyasıya eleştirmiştir. II. Abdülhamit, okuyanların özellikle bilgilenmesine yarayacağını düşündüğü gazete ve dergileri desteklemiş ancak genel olarak “özgür basın”a izin vermemiştir. Buna karşılık kesin izin vermediği yayınlar mizah dergileri olmuştur. Bu yüzden onun döneminde karikatürcüler ancak ülke dışında ürün verebilmişlerdir. Gerek Avrupalıların gerekse yurt dışında Türk çizerlerin ısrarla Sultan'ı aşağılayan karikatürler yapmaları yüzünden bu alandaki sansür de şiddetli olmuştur. Dolayısıyla II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte en büyük patlama yapan basın dallarından biri mizah yayınları olmuştur. O zamana kadar ülke içinde

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

karikatürlerde padişahın, sadrazamdan daha aşağı makamdaki yöneticilere kadar kimse hedef alınmamışken, artık bunların hepsi konu edilebilmiştir. Bu sebeptendir ki mizah dergilerinin kitleler üzerindeki etkisi, bazen gazete makalelerinden de fazla olmuştur (Koloğlu, 2010: 196).

Bu dönemde fikir gazetesi olarak İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat ve Saadet öne çıkarken, yıllardır boş kalan mizah yayıncılığı alanını ise Cadaloz , Eşek, Gıdık, Guguk, Hacivat, Kahkaha, Karikatür, Şaka, Şair Nedim, Püsküllü Bela, Kalem, Curcuna, Çoşkun Kalender , Davul, Kel Hasan, Laklak, Cingöz, Hokkabaz, Geveze, Dalkavuk, Koca Nasreddin, Falaka gibi gazete ve dergiler doldurmuştur (Gazel & Ortak, 2006: 227).

Turgut Çeviker , Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü başlıklı üç ciltlik çalışmasının Meşrutiyet Dönemi'ni (1908-1918) kapsayan 2. Cildinde, bu dönemde 92 mizah dergi ve gazetesini tespit edip incelediğini belirtmektedir (Çağın, 2010: 117). Bunlardan yaklaşık 40'ı 1908 yılının son beş ayında ortaya çıkmıştır. Ancak mizah gazete ve dergilerinden ömrü bir yılı aşanların toplam sayısı iki elin parmaklarını bulmaz. Bulanlar içinde ise Karagöz gibi yarım yüzyıla yakın bir yaşam süresi olanlar da vardır (Kocabaşoğlu, 2010: 30).

1908 Meşrutiyetinden sonra çıkan gazetelerde, bilhassa sayısı pek çok olan haftalık mizah dergilerinde, İttihat ve Terakki'nin baskılarına karşı yapılan hücumlar günden güne artmıştır. II. Abdülhamit döneminde Yıldız Sarayı'na yönelen jurnaller bu dönemde gazetelere akmaya başlamış ve dönemin siyasî kadroları gazeteler kanalıyla eleştirilmiştir. Gazeteler yoluyla Meşrutiyetin ilanının daha ilk günlerinden itibaren bir istibdat adamı avı başlamıştır (Çakır & Aydın, 2010: 239).

Çeviker II . Meşrutiyet döneminde (1908-1918) yayınlanan mizah dergilerini üç başlık altında incelemiştir (Akt. Yazıcı, 2011: 1302). Bu dönemler Çeviker'in ifadeleriyle şunlardır:

a. *Geleneksel mizah dergi ve gazeteleri:* Bu grup altında yer alan yayımlar Tanzimat döneminde yayınlanan Diyojen ve Hayal ile temelleri atılan mizah dergileri tarzındadır . Seyirlik oyun tipleri ve halk mizahçılarının adları kullanılmıştır . Bu tip gazetelerde düz yazılar , Karagöz ile Hacivat'ın karşılıklı konuşmalarına (muhavere) dayanmıştır . Karikatürlerde de bu tipler yer almıştır . Bu grupta yer alan dergiler : Karagöz (1908) Nekregü (1908), Zuhurî (1908), Tasvir-i Hayal (1908), Hacivat (1908), Geveze (1908), İbiş (1909), Nekregü ile Pişekar (1909), Eşref (1909), Hayal-i Cedit (1910), Cadaloz (1911), Baba Hikmet (1911), Köylü (1913), Feylesof (1914).

b. *Batılı tarzda modern mizah dergi ve gazeteleri:* Cem dergisinin içinde yer aldığı bu dergilerde geleneksel mizah anlayışımızla ortaya çıkan karşılıklı muhavereler yerine sorunlara yazarların düz yazıları ile çareler aranmıştır ; bireysel üslup belirleyici olmuştur . Siyasi ve toplumsal konularda halkın genel temayülü yer almakla birlikte yazarın kendi görüşüne de yer verilmiştir . Bunun yanı sıra mizah unsuru olarak ironi , tersinleme, espri, mübalağa, uzun sıralama, istihza, satir gibi mizahi yaklaşımlar daha fazla kullanılmıştır . Bu sınıflama altında yer alan dergiler Batılı anlamda mizah anlayışının ilk örnekleridir . Bu nedenle de biçim ve içerikte , karikatürde Batı-özellikle Fransız - etkisi açıktır . Dergilerin kadrosunu oluşturan kişiler Batıyı ve Batı mizahını tanımakta ve bu çerçevede içinde mizaha eğilmekteydiler . Bu sınıfta yer alan dergiler ise şunlardır : Kalem (1908), Boşboğaz ile Güllabi (1908), Dalkavuk (1908), Davul (1908), Laklak (1909), Cem (1910), Kara Sinan (1911), Karikatür (1914), Hande (1916), Diken (1918).

c. *Eşek tipi mizah dergi ve gazeteleri :* Bu türün öncüsü Baha Tevfik tarafından yayımlanan Eşek dergisidir . Eşek, seyirlik oyunların mizahi kahramanları ile dolup taşan, öte yandan modern bir çizgiyi getirip sürdüren mizah yayımları arasına ansızın girmiş ilginç yayımlar zincirinin ilk halkasıdır . Eşek ve öbürleri , yazı ve karikatürlerinde eşekler dünyası aracılığıyla insanları ele almıştır . Bu tür dergiler daha çok yergi ve hicve yönelen ; temelde sert ve kara bir yergi tutumu

sergileyen bir yapıya sahiptir . Bu sınıflamada yer alan dergiler : Eşek (1910), Kibar (1910), Alafranga (1910), El Malum (1910), Eşek/2 (1912), Yuha, vs. (Yazıcı, 2011: 1299-1313).

II.Meşrutiyet dönemi matbuat hayatı o zamana kadar görülmüş/görülmemiş kimi özellikler ve çelişkiler de sergilemiştir. Gerek nicelik, gerekse niteliğe ilişkin söz konusu gelişmeleri ve çelişkileri belirlemeden bu dönemin ve izleyen Mütareke ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinin matbuatını anlamak olanaksızdır. Bu dönemdeki gazeteciliğinin bir başka önemli sorunu, 31 Mart olayının siyasi iktidar üzerine saldırdığı korkudan sonra matbuatta yoğunlaşan baskı ve terördür. 31 Mart olayının üzerinden iki ay geçmeden, basında “düşünce ve ifade özgürlüğümüzü elimizden almayın” türü yazılar görülmeye başlanmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 3). Giderek İTC'nin resmi yayın organı sayılabilecek gazeteler dışında İTC taraftarı basın kalmamıştır.

Şüphesiz II. Meşrutiyet dönemi matbuatının en renkli, en heyecanlı, en gözü kara ve gerçekten patlama yapan kesimi mizah gazete ve dergileri olmuştur. Bu dönemin mizah basınının önemli bir özelliği okuyucu ile daha sıkı, yakın ilişki kurması, bir yandan mizahi, ironik eleştiri ile onların hissiyatına tercüman olurken bir yandan da onların katılımını sağlamaya çalışmasıydı. Herşeyden önce de onların dilini konuşmasıydı. Sokaktaki adamın günlük hayatına ilişkin sorunlar, haber fukarası olan günlük ya da haftalık gazetelerden daha çok mizah gazete ve dergilerinde yer almıştır. Kuşkusuz her şeyden daha çok siyasi hayatla, mebuslarla, nazırlarla, muharrirlerle ilgilenmiştir mizah basını. Toplumda yaşanan ya da yaşanacak her türlü korkuyu ifade etme, değişimin (modernleşmenin) getirdiği ya da getireceği tehlikeleri dile getirme olanağı verdiği için mizah basını önemli bir kanal olmuştur. Cenab Şehabeddin, “Felsefe-i Mizah” adlı bir yazısında mizah gazetelerinin görevini şöyle açıklamıştır: “Mizah gazetelerinin zan ve tahmin olunduğundan pek ziyade mühim bir vazifesi vardır: Tedip ve ikaz! Ve bu vazifesini sopa ile, yumrukla, vesait-i galize (kaba araçlar) ile değil ustura gibi ... nüktelele, şeytan tozu gibi biraz yakan, biraz kaşındıran, hafifçe öfkeliendiren zerafetlerle ifa eder. Mizah gazetesinin her cümlesi bir gafilin burnuna tevecçüh eden bir fiske olmalıdır.” (Akt. Kocabaşoğlu, 2010: 30).

II. Dönemin Bazı Mizah Dergileri ve İçeriklerinden Örnekler

Bu dönemde yukarıda da ifade edildiği gibi 92'den fazla mizah dergisi yayınlanmıştır. Burada Boşboğaz ile Güllabi, Püsküllü Belâ ve Kahya Kadın isimli dergilerin kısa künyeleri verilerek, içeriklerinden seçilen örnekler aktarılacaktır.

A) Boşboğaz İle Güllabi

a. Künye

Adı : Boşboğaz İle Güllabi
Takdim Yazısı: Haftada iki defa Pazartesi ve Perşembe günleri neşrolunur, Şathiyyat içinde müdafaa-i hukuk ve vatan ve millete hadim musavver mizah gazetesidir.
Fiyatı: 20 Para
Sahibi : Hüseyin Rahmi
Naşiri : Tüccarzade İbrahim Hilmi
Başmuharriri: Hüseyin Rahmi
Muharrirleri : Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi, Ahmet İzzet, M.Rıdvan, Mithat Cemal, X
İdarehanesi : Çemberlitaş'da 9 Numaralı Matbaa-i Osmaniye'de Daire-i

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

Mahsus
Abonelik Şartları: Abone ve Satış Hesabatı İçin Millet Gazetesi İdarehanesine müracaat olunur. Bir senelik abone bedeli 75, altı aylığı 40 kuruştur.
Yayın Periyodu: Haftada iki defa
Ebadı: 40x27 cm.
Yayınlandığı tarih aralığı: 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908-1 Kanunuevvel 1324/14 Aralık 1908
Yayınlanan Toplam sayı adedi: 1-36 sayı.

Birinci sayısında, “İlk ifade” başlığı altında yer alan ve muhtemelen Hüseyin Rahmi’nin yazdığı yazıda, Orhan Koloğlu’nun “Basın Patlaması” dediği, yayın hayatına yeni başlayan gazete sayısındaki olağanüstü artış, “tuğyan-ı matbuat” (sınır tanımayan müthiş, azgın bir artış) olarak tanımlanmıştır. (**Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 1, Sayfa 2, Sütun 1, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908**)

b. İlk İfade

(**Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 1, Sayfa 2, Sütun 1, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908**)

Bu tuğyan-ı matbuat içinde (bu azgın haddini aşmış basın içinde) Boşboğaz bilmem kaçınıcı olarak seyl-ü intişara (yayın seline) karışıyor. Arkadaşlarıyla el ele vererek o da bu huruşan-ı hürriyyet müdafileriyle birlikte (coşmuş hürriyet savunucularıyla) insanlığı dava eyleyecek (insanlığın derdini çekecek). Bu velvele-i zar-ı hamiyette (vatan sevgisiyle aşka gelmiş insanların gayret güürültüleri arasında) avazının erebildiği kadar feryad edecektir. Fakat bu şamatalı günümüzde serapa (baştan başa) ciddiyet kesilerek vaaz gibi ağır makaleler neşreden eski gazetelerimizin (her gün şeker yense bıılır) zihinleri yorma tehlikesine karşı, bütün o mantıklı süslü metinlerin ve yeni kardeş gazetelerimizin heyecanlı vatanperverane bazen ifrata kaçan sözlerinin üzerine tuz biber olmak kabilinden “Boşboğaz” şakalarını serpiştirecektir.

Boşboğaz, diğer gazetelerden, halkın faydasına olabilecek sözleri alacak ve bunu mizahi bir dille halka neredeyse ezberletecektir.

Ağır mesuliyetle yorgun düşen gazeteci dostlarımız da öyle zannediyorum ki sayfalarımızda her gün, gülecek bir şeyler bulabilecek ve zihinlerini biraz olsun dinlendirip eğlendirebileceklerdir.

Boşboğaz sayfalarında kimseye karşı bir kötülleme ve garazkarlık görülmeyecek, ancak zaman zaman hakikate bağlılığından dolayı ifrat derecesinde keskin ifadeler kullanabilir. Bunu da garazkarlıktan ayırmak lazım gelir. Bu dediklerimizden, Boşboğaz aldığını bulduğunu söyler, şeklinde anlaşılmasın. Boşboğaz halktan saklanmaya çalışılan gerçekleri bulur ve halka bildirir.

Bu iyi niyetimizi ortaya koyduktan sonra zannediyorum ki refiklerimiz (diğer gazeteler) bize gücenmezler Boşboğaz’ın şakalarını çekememezlik yapmazlar. Şakayı kaldırırılar.

Gazetemiz lüzum gördüğü haftalarda “Boşboğaz’ın ciddi makalesi “ başlığı altında ciddi makaleler de neşredecektir.

Derginin ciddi konular hakkında yazması gerektiğinde ilgili yazının altına gazete sahibinin adı konulmuştur. Ağır ciddi makaleler yayınlayan gazetelerin zihinleri yorma tehlikesine karşı Boşboğaz’ın olaylara mizahi bir üslup ile yaklaşacağı ancak gerektiğinde ciddi yazıların da Boşboğaz’ın sayfaları arasında yer bulabileceği belirtilmiştir. Nitekim birinci sayının 2. Sayfasında, Hüseyin Rahmi imzalı, “Boşboğaz’ın ciddi makalesi” başlıklı, eski dönemin yolsuzluklarını ve

Turkish Studies

sahtekar idarecilerini konu edinen ve mizah içermeyen bir yazı yayınlanmıştır. (**Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 1, Sayfa 2, Sütun 1-3, 24 Temmuz 1324/6 Ağustos 1908**)

Gazetenin hemen hemen her sayısında, devrin gazetelerinden seçilmiş haberlerin hicvedildiği veya mizahi bir dil ile desteklendiği “Muhavere” başlıklı yazılar yayınlanmıştır. Mesajlar, Boşboğaz ile Güllabi karakterlerinin karşılıklı konuşması içinde verilmiştir. Boşboğaz biraz akıllı, olaylara yaklaşım biçimi gözlemci bir tip olduğunu göstermiştir. Güllabi ise daha saftır. Güllabi, eğitimsiz kişileri, avamı yani sıradan halkı temsil ediyor, Boşboğaz ise tahsil görmüş, daha çok sorumlu aydın konumundadır.

Aşağıda yer alan “Muhavere” (Karşılıklı Konuşma) içinde de, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte gazete sayısında ciddi bir artış olduğu ve önceden baskı altında bulunan gazetecilerin şimdi itibarlı bir sınıf haline geldiği belirtilmiştir. Yazıya göre, gazeteciler mesleklerinden başka her işle uğraşmakta, her gün yeni bir gazete çıkmaktadır fakat gazetelerde kalite düşmüş, okunabilecek yazı sayısı oldukça azalmıştır.

Yazıda Hürriyetin, önüne gelenin gazete çıkarması olarak algılanması eleştirilmiştir. Tanin Gazetesinin de boş laf ürettiği ima edilmiştir. Boşboğaz, Tanin gazetesinin adını yanlışlıkla “Tin Tin” olarak okuyarak onu gereksiz ve kalitesiz yazılarıyla içi boş bir tenekeye benzetmek istemiştir. Gazeteciler, elinde örgü ören kadınlara, yazıları da o kadınların dedikodularına ve boş laflarına benzetilmiştir. Tanin gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın’ın aynı anda yedi sekiz gazetede yazı yazabildiği abartısıyla, O’nun ne kadar gayretli başarılı bir yazar olduğunu ifade edilmesiyle ironik bir hiciv yapılmıştır.

Tanin gazetesinin, yönetimdeki bazı kişileri çürük dişlere benzetmesinden ve bunların sökülüp atılması gerektiğinden hareketle, Güllabi de matbuatta yani basın hayatında da çürük dişlerin bulunduğunu ve bunların da bir gazeteci kerpeteniyle sökülüp atılacağını umduğunu ifade etmektedir.

c. *Muhavere*

(**Boşboğaz ile Güllabi’nin karşılıklı konuşması**)

(**Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 1, Sayfa 4, Sütun 1-3, 24 Temmuz 1324) (6 Ağustos 1908)**

Boşboğaz – Aman Güllabi koş... Yetiş...

Güllabi – Ne var? Bağırma... Hanginize yetişeceğimi şaşırdım...

Boşboğaz – Öteki gazeteleri bırak, şimdi bana gel. Biz, yani gazeteciler ne olmuşuz, haberin var mı?

Güllabi – Yok.

Boşboğaz – Hepimiz kondüktör olmuşuz. Şimendifere mi, tramvaya mı, orasını anlayamadım. Biz kondüktör olmak için mi hürriyeti getirmeye çalıştık?

- Bu lakırdı kalabalığında her şeye inanıp ta nafiye telaş etme. Bu cevherleri de kim yumurtladı?

- Mizan gazetesi... Geçen Cumaünkü nüshasının 11. sayfasında işte bak ne yazıyor: “Dün sansürle idare edilen matbuat arabalarının yürüyen aksamıydık. Bugün kondüktör olduk.”

- Sus. Gazeteyi kapa... Matbuat komitesi ileri gelenleri, bu vazife bize lâyık değil diyorlarsa belki güçlerine gider. Anayasa’nın ilanından evvel yayınlanan gazetelerin idarehanelerinde emirler altında senelerden beri ezilen zavallı muharrirler hürriyet sarhoşluğuyla

Turkish Studies

çarçabuk kulüplere komitelere başkan ve üye oluvermişler. Şimdi bu kondüktörlüğe doğrusu ya... canları sıkılır.

- Bir gazete daha çıkmış...

- Acayip... Her gün bir tane çıkıyor. Boşboğaz, biz nasıl geçineceğiz? Bize hürriyet verdilerse milletin bütün fertleri gazete çıkarırsın demediler ya... Bu yenisinin adı ne?

- Tin Tin.

- A cahil adam... Öyle isim olur mu? Yanlış söylüyorsun... Dikkatli bak.

- Evet, yanlış görmüşüm. "Tin" bir tane.

- Yine yanlış okuyorsun. Getir bana bakayım.

- Ha "Tanin"...

- Aferin, okudun işte.

- Bunun muharrirleri kimler?

- Kulağımı bana ver. Fıs... fıs... fıs...

- Yaa?...

- Bu zat burada da mı başmuharrir? Ayol İstanbul'da ne kadar havadis evrakı yayınlanıyorsa bu gayretli adamın orada ismi görünüyor. Sekiz gazeteye birden nasıl yazı yazılır?

- Aman Güllabi pek humbılsın. Şimdi yazı yazmanın ne kadar kolaylaştığını bilmiyor musun sen. Boğaziçi, ada vapurlarında, trenlerde görüyorum. Hep muharrirler ellerinde bir kurşun kalem hem birbiriyle konuşuyorlar hem de çorap örer gibi yazı yazıyorlar.

- Bu yeni Tanin neler yazıyor?

- Pek iyi anlamadım ama Babiâli'de vekillerden birinin dişi mi ağrımış, vekillerden bazılarını çürük dişlere mi teşbih etmiş (benzetmiş), anlayamadım.

- Yaa... İyi iyi. Babiâli'yi milletin ağzı farz ederek ızdırap veren diğer çürük dişlerin hep birden ayıklanmasını tavsiye ediyor galiba.

- Azı dişlerden hemen hepsi çıktı, Zeki Paşa, Memduh Paşa. Bakalım matbuattaki döküntüler hangi gazetecinin kerpeteniyle sökülecek?

Aşağıdaki muhavere de İkdâm gazetesinden alınan bir haber malzeme yapılarak, eski idare, bazı gazeteler, sansür, hafiyelik ve jurnalcilik sistemi hicvedilmiştir.

d. Muhavere

(Boşboğaz ile Güllabi'nin karşılıklı konuşması)

(Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 6, Sayfa 1, Sütun1, 14 Ağustos 1324) (27 Ağustos 1908)

Ali Kemal Beyefendi'nin Salı günkü İkdâm'ında (İkdâm Gazetesinde) münderiç (yer alan) makale-i nezihelerinden) (temiz, masum makalesinden) muktebes (alınmış) suale cevap:

BOŞBOĞAZ- Bizim edib-i a'zamımız (en büyük edebiyatçımız, yazarımız) kim?

GÜLLABİ- Merhum Namık Kemal Bey

- Edib-i asgarımız (en küçük edebiyatçımız, yazarımız) kim?

Turkish Studies

-
- *Geveze gazetesi ser muharriri (başyazarı)*
  - *Mazi nedir?*
  - *Bir mevt-i müebbed. (ebedi bir ölüm)*
  - *Bir mevt-i muvakkat yahut gayr-i müebbed (geçici veya ebedi olmayan bir ölüm) var mıdır ki mevt-i müebbedle (ebedi ölümle) takyide (desteklenmeye) lüzum görülsün?*
  - *Bazen ölümlerin dirilip cadı olmaları ihtimaline karşı bir ihtiyat-ı kelam (tedbir için söylenen bir söz)*
  - *Hal nedir?*
  - *Son nefes kabilinden (son nefes gibi bir şey)*
  - *Sondan bir evvelki nefese ne denir?*
  - *El üfürük*
  - *İstikbal nedir?*
  - *Nokta-i emel (varılmak istenen nokta)*
  - *Nokta-i emel nedir? Yarayı paraya tahvil eden (dönüştüren) tek nokta.*
  - *Sıbyanımızın (çocuklarımızın) nasiye-i ikbalinde (talihlerinin altında) ne mundemiçdir. (ne yazılıdır) ?*
  - *Bir kavmin atisi (geleceği)*
  - *Kavmimizin mazisi nerelerde yazıldı?*
  - *Yıldız dosyalarında, eski zaptiye nazırlarının cep defterlerinde.*
  - *Gazetecilerin alınlarında ne yazılıdır?*
  - *Dünkü esirler bugünkü hürler.*
  - *Sansürleri cephelerinde enzara (bakışlara) çarpan (ilk bakışta göze çarpan) ibare (ifade, cümle) nedir?*
  - *Haza hebenneka (Bu Ahmaklığı tescillenmiş bir kimsedir. Zeki ve becerikli olmadığı halde kendini öyle sanar)*

Hürriyet ilan edilmiş, bayram gelmişti artık. Halk öyle inanıyordu ki; sanki sihirli bir değnek herşeye dokunacak ve bütün ülke güllük gülistanlık olacak hatta Avrupa'yı bile hayran bırakacak bir hale gelecek, eski dönem siyasetçilerinden hesap sorulacak, sansür bir daha gelmemek üzere ebediyen kalkacaktır. Bütün bunların bir hayal olduğunu anlamak için bir buçuk yıla yakın bir zamanın geçmesi gerekecektir. Aşağıdaki karikatürde Meşrutiyetin ilanından sonra modern görünümlü muhtemelen Fransız bir bayan olarak çizilen Meşrutiyet'in (La Constitution) eline aldığı süpürgesiyle nelere kadir olduğu anlatılmıştır.

Kanun-i esasi'nin ilanından sonra Hürriyet, meydan süpürgesiyle sokakları hafiyelerin, dolandırıcıların, vücutlarından tathir ediyor (temizliyor).

Münir Paşa dürbün ile Bükreş'ten Dersaadet'i seyrediyor. Paraları dercep edenler vapurlara kaçıyor, kaçamayanlar deliğe giriyor. (Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 7, Sayfa 1, 18 Ağustos 1324) (31 Ağustos 1908)

31 Mart olayından sonra ise, insanlar lanet okudukları eski yönetimi arar hale geleceklerdir. Aşağıda yer alan yazıda, hürriyetin de cilveleri olduğu ifade edilerek hiç bir idare altında insanlara rahat olmadığı (üstelik hürriyetin ilanının daha birinci ayında) anlatılmıştır.

e. Havadis

(Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 7, Sayfa 3, Sütun 3, 18 Ağustos 1324) (31 Ağustos 1908)

İkdam – Cumartesi

Dün akşam üzeri Sultanahmet'te bir kadının sokakta oturup elindeki gaz şişesinden ayağına gaz yağı sürdüğünü gören halk "İşte kundakçı budur" (yangını çıkaran) diye mezbureyi (bahsi geçen kadını) tutup merkeze teslim etmişler. Kadın zaptiye nezaretinde isticvap oldukça (sorgusunda) romatizması olduğu için gaz sürdüğünü söylemiştir.

Turkish Studies

BOŞBOĞAZ: (Boşboğaz'ın yukarıda ki haberle ilgili yorumu) Demek ki artık canlı kundaklar da çıktı. Halkın hükmüne bakılırsa, kadın ahşap hanelerden birinin müsait bir aralığına sığıp, kendini evin bacasından ateşleyerek vücuduna harika (yanan) çıra hizmetini gördürecek.

Karülerimize (okuyucularımıza) ihtar ederiz (hatırlatırız). Sokaklarda boş bulunup da kozmetik, kolonya vs. kabilinden bir madde sürünmek tedbirsizliğinde bulunmasınlar. Sonra maksadın hafif bir tuvaletten ibaret olduğunu anlatmak müşkül olacak. Dalgın, masum insanlar için devr-i istibdadın (baskı döneminin) tehlikeleri başka idi. Şimdi hürriyetin cilveleri de büsbütün başka. Hangi türlü şekilde bir idarenin himayesine girilse, insanlar için rahatlık yok, vesselam.

Hürriyet'i ilan edenler yani İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelenleri (Enver, Cemal ve Talat Paşalar) mesuliyetin ağırlığından ve tecrübesizliklerinden olsa gerek direkt hükümette görev almak yerine, kendilerini destekleyenlerin mebus seçilmesini ve kendilerine yakın birinin sadrazam olmasını sağlamışlardır. Aşağıdaki karikatürde ellerinde bir top olarak çizilen Türkiye'yi tutan İTC yetkililerinin ağızından, görevin ağırlığından dolayı yoruldukları ifade edilmiş ve Abdülhamit'in onlara ikazı hatırlatılmıştır.

- Pek ağır elimiz yoruldu
- Ben size demedim mi? Atınız bu tarafa.

Boşboğaz ile Güllabi, Sayı 6, Sayfa 4, 24 Temmuz 1324) (6 Ağustos 1908)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

B) Püsküllü Bela**a. Künye**

Adı : Püsküllü Bela
Takdim Yazısı: Çarşamba günleri neşrolunur, Ahval-i Zamane Tenkide Sezâdır: İsmim O Sebep Püsküllü Beladır.
Fiyatı: 20 Para
Sahibi : Hüseyin Hüsnü
Naşiri :
Başmuharriri :
Muharrirleri : A.F., A.L., A.T., Berki Bela, Encam, Halid, Naci, Servet, Seyyid İsmetullah, Tokmak, Midhat, Hüsnü
İdarehanesi ve Basıldığı matbaa : Dersaadet Ferah Bey Han Numara 25, Mahmud Bey Matbaası
Abonelik Şartları: Dersaadet 45 kuruş, taşra 50 kuruştur.
Yayın Periyodu: Haftalık
Ebadı: 31x23 cm.
Yayımlandığı tarih aralığı: 11 Şubat 1324/24 Şubat 1909 - 25 Mart 1325/7 Nisan 1909
Yayınlanan Toplam sayı adedi: 1-7 sayı

Sekiz sayfa olarak yayımlanan gazetenin sayfaları arasında bir olayı bahane ederek hiciv ağırlıklı yapılan değerlendirmeler yer almış, bu değerlendirmelerde genellikle toplumsal sorunlar işlenmiş ve hükümet hedef alınmıştır. Derginin tüm sayılarının orta sayfalarıyla, ilk ve son sayfalarında imzasız karikatürlere yer verilmiştir. İlk dört sayısı siyah beyaz olarak basılan derginin 5'inci sayısından itibaren karikatürlerin yer aldığı ilk ve son sayfaları renkli olarak basılmıştır.

Derginin “Cemiyetler ve Kulüpler” başlığı ile yayınladığı bir şiirde, gazete ve dergiler gibi kulüp ve cemiyet sayısında da artış yaşandığına dikkat çekilmiş ve bu durum ustaca yerilmiştir.

b. Cemiyetler Kulüpler

(Püsküllü Bela, Sayı 5, Sayfa 3, Sütun 1, 2, 11 Mart 1325/24 Mart 1909)

Pek çoğaldı cemiyetler kulüpler,

Bu sayede hepimiz olduk ahrar(hürler)

İttihat ve Terakki'nin hizmeti:

Biliriz ki memnun etti milleti.

Mizancı'nın sözlerine nazaran:

İşi, azdırmış bu cemiyet sonradan

Hükümetin her işine karışmış,

Terakki'den maksadı da bu işmiş.

Turkish Studies

Bir de vardır Ahraran 'ın fırkası
 Bunların da yeri perde arkası
 Maksadları adem-i merkezîyet
 Ne oluruz hasıl bulsa bu niyet?
 Bu gidişle halimizdir çok beter
 Zannederiz cemiyetle iş biter.
 Cemiyetten maksat ise ittîfak
 Günden güne artıyor bizde nîfak
 Şehrimizde kulüplerdir hesapsız.
 İşimizdir kulüp yapmak yalnız
 Her bir kavme mülkümüzde kulüp var
 Hayr için bir kulüp yapmış Tatarlar
 Arapların uhuvvet cemiyeti
 Kardeşlikmiş onların da niyeti
 Kürtlerde de İttihat ve Teavün
 Birbirini yiyorlardı daha dün
 Arnavutlar cemiyetsiz kalır mı?
 Onların da var işte bir baş kıyımı
 Böyle kulüp yapar iken herkesler
 Aşağı mı her kavimden Çerkesler
 Hamalların hep esnafın memurun
 Kulübü var dilencinin her körün
 Her saatte açılıyor bir kulüp
 Hiç biter mi bu kulüpler sayılıp
 Hepsinden baskın çıktı Baltacı(*)
 Baltacı'nın sözü hele pek acı.

SERVET

(*)Kırmızı Balta Cemiyeti

Karikatürlerin günün konularıyla bağlantılı olarak değişkenlik gösterdiği dergide genel olarak şu konulara yer verilmiştir: Gazeteler, gazeteciler, yabancı devletlerle olan münasebetler, torpille iş-mevki sahibi olanlar, toplumsal meseleler.

Aşağıdaki karikatürde ordunun içinde bulunduğu hazin duruma dikka çekilmiş, Osmanlı'nın askeri teçhizatının içler acısı durumu karşısında, savaştığı düşman askerlerinin hem moral hem teçhizat yönünden çok üstün durumda olduğu çizgi yoluyla ifade edilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/3, Winter 2013

(Osmanlı Askeri) – Ne kadar soğuk donuyorum. Bize hediye-i şitaiye (kış hediyeleri) geliyor ama bana yalnız bir çorap düştü. Sırtım yine üşüyor. Allah verse de yakında gelecekte bir pamuklu verseler de biraz ısınsam. Sen üşümüyor musun?

(Rus veya Bulgar Askeri) – Benim kaputum kalın.

Bazen devrin siyasi olaylarını konu edinmeden sadece okuyucuyu güldürmek amaçlı karikatürlere de yer verildiğini görmekteyiz. Aşağıdaki karikatür de bunun örneklerinden biridir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

- Rahatsız olmayınız efendim, bir şey değil, sadaka almak için kesenizi arıyorum.

Zarif sözler başlığı altında yer alan fıkralarda genellikle eski dönem idarecilerinin yaptıkları kötü yönetime, iltimaslara, yolsuzluklara ve zulümlere gönderme yapıldığı görülmektedir.

c. Zarif Sözler

(Püsküllü Bela, Sayı 4, Sayfa 7, Sütun 2, 4 Mart 1325)

Devr-i istibdat paşalarından biriyle küçük bir memur arasında:

PAŞA- (Hiddetle) Defol, gözüm görmesin.

MEMUR- (Çıkarken) Amin!!

*****

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/3, Winter 2013

Devr-i istibdat kodamanlarından bir nazır ile gazabına uğramış azledilmiş afif bir mutasarrıf arasında:

NAZIR- Ne istiyorsun?

MAZUL MUTASARRIF- Efendim, mağdurum, artık merhamet buyurunuz.

NAZIR- Ben sağ olduğum müddetçe sana memuriyet yok.

MAZUL MUTASARRIF- (Yeis ve ümitsizlikle) Gençliğim var beklerim.

C) Kahya Kadın

a. Künye

Adı : Kahya Kadın
Takdim Yazısı: 4. Sayıya kadar yok. 5. Ayıdan itibaren: Cuma ve Salı günleri neşrolunur mizah gazetesi.
Fiyatı: 10 Para
İdare Müdürü: Ahmed
Müdür-i Mesul : Ali Rıza
Naşiri :
Baş muharriri: Tolgalı
Muharrirleri :
İdarehanesi ve Basıldığı matbaa : İstanbul, Babıali civarında Manzume-i Efkâr Matbaası 4. Sayıdan sonra: Babıali caddesine Meserret Oteli karşısında daire-i mahsusadır.
Abonelik Şartları: Senelik 40 kuruş, altı aylık 25 kuruştur. 4. Sayıdan sonra: Senelik 55, altı aylığı 30 kuruştur.
Yayın Periyodu: Haftalık (Cuma). 4. Sayıdan itibaren: Haftada iki (Salı ve Cuma)
Ebadı:
Yayınlandığı tarih aralığı: 4 Haziran 1326/17 Haziran 1910-7 Temmuz 1326/20 Temmuz 1910
Yayınlanan Toplam sayı adedi: sayı 1-8

Gazetenin 1. Sayısının 2. Sayfasında yer alan “İhtar” başlıklı yazıda vatanperverlikten maksadın milletin menfaati olduğuna göre ve böyle hassas zamanlarda hamiyet erbabına parti kavgalarına karışmaları yakışmayacağından, gazetede yer alan yazıların da partilere göre yorumlanmaması rica edilerek, gazete lisanına müdahale edilmemesi edeple temenni edilmiştir.

Bu ihtarın devamında suikast sonucu öldürülen Sada-yı Millet gazetesi başyazarı Ahmed Samim’in vefatından duyulan üzüntü dile getirilmiş ve ailesine taziyede bulunulmuştur.

Bundan sonra hemen hemen her sayıda yer alan “Mangal Başı” başlıklı muhaverelere yer verilmiştir. Bu konuşmalar yukarıda bahsi geçen konular hakkındadır ve konuşmacılar genellikle, Kahya Kadın ve Baş Kalfa arasında cereyan etmiştir. Aşağıda buna bir örnek olarak ilk sayıda yer alan “Mangal Başı” yazısına yer verilmiştir. Yazıda, her türlü kabahati işleyebilirsin ama duyurma. Ya da esas yapılması gerekeni yapmak önemli değil önemli olan yanlışları duyurmamaktır anlamında *İş görülsün, görülmesin, yıkılsın yapılsın. Gürültü patırtı olmamalı. Yani... asıl lazım olan ses çıkmamalı. İşte bu kadar.* ifadesi kullanılmış ve yine devrin yolsuzluklarına ve liyakatsiz insanlarına dikkat çekilmek istenmiştir.

a. Mangal Başı

(Kahya Kadın, 4 Haziran 1326, (17 Haziran 1910) Numara 1, sahife 2)

Kahya Kadın – Hu! Kızlar, buraya gelin! Bakın bugünkü sözlerimi tam can kulağıyla dinlemeli ha! Yoksa inan olsun işiniz fenadır.

Baş Kalfa Sema – Üstüme iyilik sağlık ! Yine ne var? Bizim Kahya Kadın bu sabah ters tarafından kalkmış olacak. Ne o hanım Kahya!

Kahya – Bütün kızları topla! Bu haftalık yalıda yeni tertibat var. Bunları güzelce dinlemeli, ona göre işi yoluna koymalı anladın mı?

Baş Kalfa - Allah! Allah! O yeni tertibat da ne oluyormuş? Ayol konağa daha dün taşındık!

Kahya – Şu haspaya bak!.. daha ilk lakırdıya dilini pabuç gibi uzatıyor.

Baş Kalfa – A..aa.. üstüme iyilik sağlık.....aaa.. anlaşılan bizim kahyayı periler çarpmış ! Ayol bu ne ağız bu?

Kahya – Ne sandın! İnsan sözünü dinletmek isterse böyle yapmalı. Size başka türlü bu söz geçmiyor ki.....

Kalfa – Ne ne demek istiyorsun sanki!

Kahya – Bakındı (Bak hele). Sanki bir şeyden haberi yok.... Vurdumduymaz olmuş. Ayol işte bizimkini gelin ediyorlar. Ona göre yalıda hazırlık var. Kızlar silip süpürecekler.

Kalfa – Dışarı mı veriyorlar.

Kahya- Dışarı verirler içeri alırlar. O senin bileceğin iş değil. Geride yapacak iş kalmamış da şimdi bunu düşünüyor. Bana bak üstüne lazım olmayan şeye karışma. Şimdi sen emirlerimi dinle! Evvela: Yalının Marmara’ya karşı olan pencerelerine dokunmayın. Onlar kapalı kalsın.. bu bir.. Sonra: O aydınlık gelen yerlere de tül perdeler asılacak.

Kalfa- Aaaa.... Ayol.... Sonra karanlık olmaz mı?

Kahya – Kız sana ne! sen ne karışıyorsun? Bakın hele şuna! Lafımı da şaşırttı. Sonra her taraf silinip süpürülecek. Hiç hiç bir tarafta şey bırakılmayacak.

Kalfa- O şey ne oluyormuş?

Kahya- Şey... işte....yani kir pas,leke falan anladınız mı?

Kalfa- Sonra?

Kahya- Sonrası can sağlığı.... Fakat yalnız şuna dikkat etmeli. İş görülsün, görülmesin, yıkılsın yapılsın. Gürültü patırtı olmamalı. Yani... asıl lazım olan ses çıkmamalı. İşte bu kadar.

Kalfa- Anlaşıldı. Demek bu kadar?

Turkish Studies

Kahya- Ne sandın ya?

Tasallufat-ı Alam başlıklı yazıda çeşitli mesleklerden cüzdanını kaybedenlerin nasıl tepki vereceklerinin tahmin edildiğini okuyunca, devirler değişse de tepkilerin aynı kalabildiğini gözlemleyebiliyoruz.

b. Tasallufat-ı Alem (Alemin yapmacık nezaketleri)

(Kahya Kadın, 4 Haziran 1326, (17 Haziran 1910) Numara 1, sahife 2)

Bugünlerde “mühim bir sirkat (hırsızlık) başlığıyla gazetelerde bir vaka yer aldı. Çalınan eşyalar listesinde bir de cüzdan var idi.

Umumiyetle bir adamın cüzdanı çalınursa ne olur? Biz şöyle bir tahlil yaptık.

Bir avantür pasaportuna yanar

Bir aşık mektuplarına acır

Bir banker çeklerine kıvrırır

Bir gazeteci hüviyet varakasına tasalanır

Bir şair emeğini yadırgar

Bir muharrir istida yollarına içini çeker

Bir bakkal alacaklarına yanar

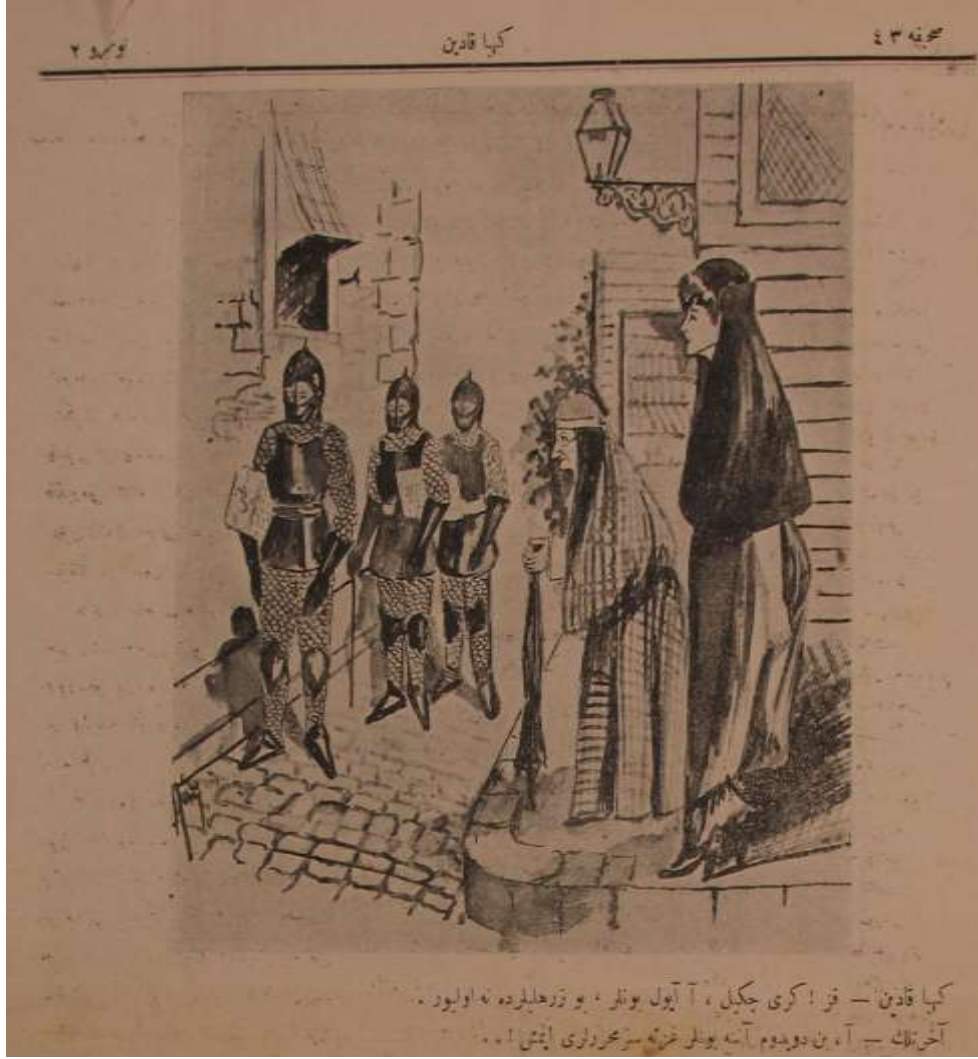
Bir mebus özürü bulunduğu sevinir

Bir borçlu param çalındı diye kabırır

Bir nazır muskasına acır

Kaynana: Hayır Nazırın muskası olmaz, muska nazar dükkanlarında olur.

Aşağıdaki karikatürde de İttihat Terakki Yönetiminde öldürülen gazeteciler hatırlatılarak, bu zamanda gazete başyazarlarının can güvenliğinin olmadığı karikatür diliyle ifade edilmiştir.

Kahya Kadın- Kız! Geri çekil, A... Ayol bunlar, bu zırhlılar da ne oluyor?
Ahretlik- Aa..ben duydum anne bunlar gazete sermuharrirleri. (başyazarları)
(Kahya Kadın, 10 Haziran 1326, (23 Haziran 1910) Numara 2, sahife 4)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 8/3, Winter 2013

Sonuç

II. Meşrutiyet'in ilanı, Türk basını açısından çok önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir; "hürriyet" in ilanı basına hem girişim özgürlüğü, hem de fikir özgürlüğü sağlamıştır. II. Abdülhamit'in "istibdat" döneminde gazete ve dergi çıkarmak ve sorunları gündeme getirerek yetkilileri eleştirmek pek mümkün olmazken bu dönemde gazete ve dergi çıkarmak da, bu yolla siyasal ve toplumsal sorunları rahatça işlemek de imkan dahiline girmiştir. Bu ortamda siyasal yayınların yanı sıra mizahî içerikli gazete ve dergilerin de sayısı artmıştır. 1870'lerde ilk örneklerine rastlanan mizah basını, II. Meşrutiyet'in ilanını takiben daha özgürce yayın yapabilmıştır. Mizah basınının sayı ve içerik bakımından zenginleşmesi hem toplumsal sorunların gündeme getirilmesini, hem de mizah edebiyatının gelişmesini mümkün kılmıştır. Ne yazık ki II. Meşrutiyet'in getirdiği "hürriyet" çok uzun ömürlü olmamıştır; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasî iktidarı etkileme ve yönlendirme gücü arttıkça, özgürlükler yerini baskıya bırakmış, II. Abdülhamit'in "istibdat"la anılan dönemi aranır olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskıları, siyasal ve toplumsal hayatı sınırlamakla kalmamış, basını ve bu arada mizah basınına da derinden etkilemiştir. Gazeteci ölümleri ilk defa bu yıllarda gerçekleşmiş, "hürriyet" in ilanını takiben sayıları yüzleri bulan gazete ve dergilerin çoğu kapanmak zorunda kalmıştır. Gazete ve dergilerin kapanmalarının tek sebebi siyasî baskılar değildir; II. Meşrutiyet öncesinde Sultan II. Abdülhamit'in maddi destekleriyle yayınlarını sürdürebilen basın, II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki özgür ama aynı zamanda başıboş ortamda maddi destek bulamamış ve çok sayıda gazete ve dergi maddi imkansızlıklar sebebiyle yayını sonlandırmak zorunda kalmıştır.

Yukarıda incelenen mizah gazeteleri/dergileri de çok uzun ömürlü olamamıştır. Püsküllü Bela yedi, Kahya Kadın sekiz sayı çıkabilmiştir. Bu ikisine göre biraz daha uzun ömürlü olan Boşboğaz ile Güllabi ise 36 sayı çıkabilmiştir. İncelenen mizah dergilerinin/gazetelerinin genel karakteristiği, yazılarının büyük çoğunluğunun imzasız olmasıdır. İmzalara ise genellikle mizah dışına çıkan yazılarda karşılaşılmaktadır. Bulunan imzaların büyük çoğunluğu da gazete veya derginin sahibi ile baş muharririne aittir. Ayrıca her hangi bir olay veya yazıya cevap verilme durumunda imza görülmektedir.

İncelenen mizah gazetelerinde görülen ortak nokta Boşboğaz ile Güllabi dışındakilerinde imzaların tamamına yakınının takma isim kullanmış olmalarıdır.

Dönemin mizah gazetelerinde yazılarında adını kullanan yazarlar ise şu şekildedir:

Latife: Refik Halid, Fuad Talat, Hasan Hüsnü.

Kara Sinan: Receb Ferdi.

Püsküllü Bela: Seyid İsmetullah.

Boşboğaz ile Güllabi: Ahmed Rasim, Ahmet İzzet, Hüseyin Rahmi, M. Rıdvan, Midhat Cemal.

Birden fazla gazetede rastlanan tek imza ise Tokmak'tır. (Kara Sinan ve Püsküllü Bela'da)

İncelenen üç gazete, 1908, 1909 ve 1910 yıllarında yayınlanmış olduğu için gazetelerin yayınlarını (ve kapanmalarını da) İttihat ve Terakki'nin baskıları ile irtibatlandırmak mümkün değildir; zira, İttihat ve Terakki baskısı 1912-1913'ten itibaren kendisini daha fazla hissettirmiştir. Dolayısıyla bu gazetelerin içeriğinde İttihat ve Terakki kadrolarına ve politikalarına ilişkin yorum ve eleştiriye pek fazla rastlanmaz. Yazılarda daha çok toplumsal sorunlar ve hastalıklar işlenmiştir; yapmacıklık, nifak, yolsuzluk, iltimas, acemilik gibi sorunlar üzerinde duran yazılara ve karikatürlere daha fazla rastlanmaktadır.

Bununla birlikte siyasî konulara ilişkin yorum ve eleştirilerde daha çok “eskiden kalan bürokratlar” hedef seçilmiştir. Yolsuzluklar, acemilikler, görgüsüzlükler bu bürokratlar dolayısıyla eleştirilmiştir.

İncelenen gazetelerin İttihat ve Terakki kadrolarıyla genellikle iyi geçindikleri, onları hedef alan yazıların pek bulunmadığı gözlenmiştir. Ne var ki, diğer ikisinden daha sonra, 1910 yılında yayınlanan Kahya Kadın’da İttihat ve Terakki’ye yönelik eleştirilerin yer aldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- ALKAN, Ahmet Turan (2008, 25 Temmuz). *100. Yılında II. Meşrutiyet Üzerine*. Zaman Gazetesi, s.25.
- ARMAĞAN, Mustafa (2007). Tanzimat’tan Sonra Mizah ve Hiciv. *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 3. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları .
- ARIK, M. Bilal (1998). *Değişen Toplum Değişen Karikatür* . İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- ÇAKIR Hamza, AYDIN Hakan (2010). İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü. Hakan Aydın (Ed.) *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* içinde, (s. 239). Konya: Palet Yayınları.
- AYHAN Bünyamin (2010). İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Siyaset ve Basın. Hakan Aydın (Ed.) *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* içinde, (s. 47-65). Konya: Palet Yayınları.
- ÇAĞIN, Şerife (2010). II. Meşrutiyet Döneminde İzmir’de Çıkmış Olan Mizah Gazeteleri: Edeb Ya Hu. *TÜBAR (Türklük Bilimi Araştırmaları) XXVIII-/2010-Güz/II*. s. 118
- GAZEL, Ahmet Ali, ORTAK, Şaban (2006). İkinci Meşrutiyet’ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 7 Sayı 1*, s. 227.
- İNÜĞÜR, Nuri (2002). Basın ve Yayın Tarihi. İstanbul: Der Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan (2010). *Osmanlı Dönemi Basını’nın İçeriği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Yayınları.
- KOLOĞLU, Orhan (2005). *1908 Basın Patlaması*. İstanbul: BAS-HAŞ Yayınları.
- KURŞUN, Zekeriya (2009). II. Meşrutiyet’in İlk Beyanname: “Üçüncü Orduya Selam”. *100. Yılında II. Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler* içinde, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- ÖZOCAK, Gürkan (2004). *Türkiye’de Siyasî İktidarın Mizahla İmtihanı : İfade Özgürlüğü ve Karikatür*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı, 94, s. 268.
- SAVAŞ, Mevhibe (1998). *İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın*, Ankara, s. 21. http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/mevhibe_savas_ikinci_mesrutiyet_donemi_ittihat_terakki_ve_bas_in.pdf)
- YAZICI, Nermin (2011). Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/3, p. 1299-1313 Turkey